

บทที่หนึ่ง
อารมณกับเหตุผล

นักปรัชญาคนสำคัญของโลกคนหนึ่งคืออริสโตเติลเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ความคิดที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลอาจพิจารณาได้หลายอย่าง แต่แนวคิดดังกล่าวนี้ทำให้วงการปรัชญาตะวันตกให้ความสำคัญแก่การสอนวิธีใช้เหตุผลแก่เยาวชนของเขา เราเรียกวิชานี้ว่าตรรกวิทยา วิชาที่เราจะเรียนกันนี้ก็คือตรรกวิทยา (ในบางแง่มุม) นี้อาจเป็นผลมาจากความคิดของนักปรัชญานี้ก็ได้ จะอย่างไรก็ตาม การเรียนปรัชญาไม่ควรเป็นความสิ่งที่นักคิดบางคนหรือหลายคนกล่าวเอาไว้ แม้ว่าความคิดนั้นจะมีคนเห็นด้วยเป็นจำนวนมากก็ตาม ในการเรียนวิชานี้ เราจะลงลึกไปถึงแก่นสารของสิ่งที่เรียกว่าเหตุผลและการใช้เหตุผล เท่าที่เราจะสามารถลงลึกได้ ในขณะที่เดียวกัน หลักการว่าด้วยการใช้เหตุผลที่สำคัญที่มีนักปรัชญาคนสำคัญของโลกเสนอไว้เราก็สมควรเรียนรู้ด้วย เพื่อใช้งานในชีวิตจริง สรุปคือ การเรียนวิชานี้เราจะทำสองสิ่งไปพร้อมๆกัน คือ หนึ่ง สงสัยและตั้งคำถามเกี่ยวกับเหตุผลและการใช้เหตุผลของมนุษย์เราว่าเป็นอย่างไร สอง พิจารณาหลักการ ใช้เหตุผลที่สำคัญที่นักปรัชญาจำนวนหนึ่งเสนอไว้

เราจะเริ่มต้นที่แนวคิดของนักปรัชญาสมัยใหม่คนสำคัญคนหนึ่งคือเควิต ฮูม นักปรัชญาท่านนี้เสนอความคิดว่า คนเรานั้นเมื่อพิจารณาสิ่งใดก็ตามแต่ในโลกแล้ว เราจะมีความคิดอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับสิ่งนั้น ความคิดนี้จะออกมาในรูปของความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย กับเรื่องนั้น ความรู้สึกดังกล่าวนี้ที่นักปรัชญานี้เรียกว่าอารมณ์ความรู้สึก (ซึ่งในที่นี้ขอเรียกสั้นๆว่าความรู้สึก) เราจะมีความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งต่างๆเสมอ และความรู้สึกที่ว่านี้ก็เกิดเองทันที เรียกได้ว่าเป็นไปตามสัญชาตญาณหรืออะไรก็ตามแต่จะเรียก เหมือนเห็นคนบีบมะนาวน้ำลายเราก็สอ โขยไม่ท้องมีใครบอก ฮูมวิเคราะห์ต่อไปว่า เมื่อรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับสิ่งนั้นแล้ว (เช่นเกลียด ไม่ชอบแนวคิดที่คนคนนั้นเสนอออกมาเลย) เราจะหาเหตุผลมาอ้างว่าทำไมเราจึงไม่ชอบสิ่งนี้ วัฒนธรรมของมนุษย์ทำให้มนุษย์รู้สึกว่า การพูดออกไปตรงๆว่า "ดูไม่ชอบไอ้หมอนี่เลยวะ พับผ่า" เป็นเรื่องน่าเกลียด ใครที่เห็นว่าไม่น่าเกลียดก็จะพูดออกไปตามที่รู้สึก แต่สำหรับคนที่เห็นว่าน่าเกลียดเพราะได้รับการอบรมมาในสถานศึกษาหรือวัฒนธรรม เขาก็จะหาวิธีพูดอีกแบบหนึ่ง คือใช้เหตุผลวิเคราะห์ว่าที่ไม่เห็นด้วยกับความคิดนั้นหรือสิ่งนั้นเพราะเหตุผลอย่างนี้ อย่างนั้น แค่นี้หมด

คุณคิดว่าเรามีขงล่วงหน้าแล้วคือชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้น เหตุผลที่คนเราใช้ความความเห็น
ของคุณคือคุณเองของอารมณ์

แนวคิดของคุณตามที่กล่าวนี้เขาเขียนอธิบายเอาไว้ละเอียดมากในหนังสือเล่ม
สำคัญของเขา (ชื่อหนังสือจะบอกเอาไว้ท้ายหนังสือเล่มนี้) มีเรื่องที่เราต้องคิดสองเรื่อง
สืบเนื่องจากแนวคิดนี้ หนึ่ง จริงเพียงใดที่ว่าคนเราเกิดมาในฐานะสิ่งที่มีอารมณ์ความรู้สึก
เป็นเครื่องนำทางหลักของชีวิต ส่วนสิ่งที่เราเรียกว่าการใช้เหตุผลเป็นอุปกรณ์ที่คนเรา
พัฒนาขึ้นเพื่อรับใช้ความรู้สึก ทุกคนในโลกเป็นอย่างนี้ สอง หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว
เราเห็นด้วยกับคุณว่ามนุษย์เป็นอย่างนั้นจริงๆ เถียงยากว่ะ เรายังจะเรียนการใช้เหตุผล
ใหม่ หากเรียน จะทำใจอย่างไรเวลาที่เรียนวิชานี้

คำถามสองเรื่องข้างต้นนี้สำคัญมากนะครับ เวลาที่เราเรียนตรรกวิทยาในระดับ
ปริญญาตรีหรือแม่แคโท เราไม่ตามเรื่องนี้ เราเรียนเสมือนว่าวิชาตรรกวิทยาเป็นยาวิเศษ
ที่จะไขเยียวยาอาการปวดไม่รู้เรื่องของมนุษย์ หัวเนื้อหาวิชาตรรกวิทยาที่เราเรียนนั้นไม่เป็น
ปัญหาอะไรออกครับ เป็นของดี ผมเองก็สอนวิชานี้มายาวนานในระดับปริญญาตรีและโท แค
ในระดับปริญญาเอก เราควรสงสัยว่าตรรกวิทยาที่เราเห็นว่าเป็นของวิเศษนี้ มันวิเศษใน
ฐานะอะไร อาจารย์พิเศษในฐานะที่เป็นนายเหนือตนเองก็ได้ หรืออาจารย์พิเศษในฐานะลูกมือคนสำคัญ
ของเจ้านายคนใดคนหนึ่งก็ได้ ความความเห็นของคุณ มนุษย์เรามีเจ้านายใหญ่คนเคียวคือ
อารมณ์ความรู้สึก ที่เราพัฒนาตรรกวิทยาขึ้นก็เพื่อเอามาเป็นลูกมือเวลาจะทำงานให้ดูเนียน
เช่นจะยุบพรรคการเมืองพรรคนี้พรรคนั้นอันเป็นเรื่องที่เป็นไปตามความความรู้สึกไม่ชอบที่
เกิดแล้ว จบแล้ว สำเร็จแล้ว (ส่วนที่ไม่ชอบนั้นมาจากเหตุปัจจัยอะไร คุณบอกวิชาจิตวิทยา
เป็นค้นบอกได้) ตอนนี้เราจะใช้เหตุผล เป็นไปได้ที่พยายามมาเป็นพรรคการเมืองอีกพรรคที่
เรามีขงล่วงหน้าว่าอย่างไรก็จะไม่ยุบเพราะถูกชอบ เหตุผลที่ใช้ยุบพรรคโน้นก็จะไม่'เอามา
ใช้กับพรรคนี้ โลกมนุษย์เป็นอย่างนี้ใช่ไหม เรื่องนี้พวกเราที่เรียนระดับปริญญาเอกต้องคิดนะ
ครับ

เราเรียนวิชานี้ในฐานะนิสิตสาขาพระพุทธศาสนา เราเรียนตรรกวิทยาโดยเชื่อม
โยงมาหาพระพุทธศาสนา คงมีหลายเรื่องที่เราจะคงพิจารณาเช่น พุทธศาสนาของเรามี
หลักคิดที่เรียกว่าตรรกวิทยาของตนเองใหม่ หากมีเป็นอย่างนี้ และความรู้ทางตรรกวิทยา
ที่ได้จากนักปรัชญาฝรั่งสามารถเอามาใช้วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดของพุทธศาสนาได้หรือไม่

อย่างไร (ซึ่งน่าจะไ้ที่อยู่แล้วหละครับ) แต่ก่อนที่จะไปเรื่องพวกนั้น ผมคิดว่าเราต้องผ่านคำถามที่สุ่มพูดเอาไว้ก่อน เรื่องของเรื่องก็คือ เราเกิดมาในครอบครัวพุทธ ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่คนในประเทศนี้นับถือเป็นส่วนใหญ่ และที่เป็นอย่างนั้นก็เป็นที่ไปตามเหตุปัจจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เหมือนกับการที่คนส่วนใหญ่ในตะวันออกกลางนับถือศาสนาอิสลาม สรุปคือ การที่เราเกิดมาเป็นชาวพุทธไม่ได้มาจากทางเลือก ไม่ใช่ที่เราเกิดมาตัวเปล่า พอรู้ความแล้วก็มีความศาสนาให้เราเลือกหลายศาสนา มีศาสนาหนึ่งที่เรารู้สึกว่าดีที่สุด เราเลยเลือก ไม่ใช่อย่างนั้น การนับถือศาสนาทุกศาสนาในโลกเป็นเรื่องที่ถูกกำหนดโดยเหตุปัจจัยทั้งสิ้น เราไม่ได้เลือกศาสนาเลย

เรื่องของเรื่องก็คือ พอเกิดมาในครอบครัวพุทธ เราก็จะถูกหล่อหลอมด้วยสภาพแวดล้อมให้รู้สึกว่าเป็นชาวพุทธ เมื่อเรามองศาสนาอื่น เราจะรู้สึกบางอย่าง อันนี้เป็นไปตามสัญชาตญาณของมนุษย์ ตามทัศนะของคัมภีร์ คนพุทธจะรู้สึกว่าศาสนาพุทธคือดีที่สุดว่าทุกศาสนา คนคริสต์ก็รู้สึกว่าศาสนาคริสต์ดีที่สุด คนมุสลิมก็ไม่ต่างกัน ที่น่าคิดคือความรู้สึกต่อศาสนาอื่นตามที่กล่าวมานี้เกิดแม้ในผู้นำศาสนา ตอนที่บาทหลวงคาทอลิกถูกส่งมาประกาศศาสนาที่สยาม ทางวาติกันก็อบรมบาทหลวงมาอย่างหนักแน่นไว้ จึงเดินทางไปสยามที่นั่นพวกเขา นับถือศาสนาของพระโคตม ศาสนานี้สอนความเท็จ จึงไปเปลี่ยนพวกเขาให้หันมาหาศาสนาที่ถูกกดขี่คือศาสนาคริสต์ของเรา ผู้นำศาสนาพุทธ ฮินดู อิสลาม ก็คงรู้สึกต่อศาสนาอื่นไม่ต่างไปจากที่กล่าวมานี้

เมื่อศาสนาต่างๆตั้งมหาวิทยาลัยศาสนาของตนขึ้น เราก็สอนวิชาการใช้เหตุผลให้แก่ภิกษุและสาธุชนของตนเอง น่าสังเกตว่า วิชาการใช้เหตุผลที่สอนกันในแต่ละศาสนานี้ล้วนเป็นไปเพื่อรับใช้เจ้านายใหญ่คือความรู้สึกที่ว่า ศาสนาเราดีที่สุด ถูกกดขี่ที่สุด เรื่องนี้หากให้สุ่มมอง ตะแคงหัวเราะก๊ากๆ แล้วบอกว่า "ผมว่าแล้ว"

เรื่องของเรื่องก็คือ ผมในฐานะผู้สอนวิชานี้ไม่ยากเห็นอิตาคุมั่งหัวเราะเหมือนจะเย้ยหยันพวกเราและมนุษยชาติทั้งหลายทั้งมวลในโลกอย่างนั้น นึกไปนึกมาก็กำลังเขษณะครับว่า หากสิ่งที่สุ่มกล่าวมาเป็นความจริง (จริงอาจจริง แต่เป็นความจริงที่แก้ได้ไหม อันนี้ผมคิดว่าเราควรถาม) โลกนี้ก็ไม่น่าอยู่นัก เพราะเราโดยเนื้อหาก็คือสัตว์ชนิดหนึ่งที่อยากได้อะไรก็จะหาเหตุผลเพื่อเอาให้ได้ เกลียอะไรก็จะหาเหตุผลเพื่อจะทำลายสิ่ง

นั้นให้ได้เช่นกัน

ผมฝากคำถามให้คิดอย่างนั้นครับ

(ก) มนุษย์เป็นอย่างไรที่อุดมคติไหมครับ คือเรารู้สึกก่อน ตัดสินก่อน เกสียคก่อน รักก่อน สำเร็จเสร็จสิ้นแล้ว จากนั้นเราจึงจะหาเหตุผลมารับใช้ความรู้สึกนั้น

(ข) หากคิดว่าไม่จริง มีหลักฐานอะไรที่เราจะใช้แย้งดูได้

(ค) หากคิดว่าจริง เราจะอยู่อย่างไรในโลกนี้ เพราะทุกอย่างนับตั้งแต่ตัวเรา ในฐานะมนุษย์เป็นกันไป รวมถึงสถาบันต่างๆที่เราสร้างขึ้น เช่นศาสนา อำนาจอรัฐ ศาล สถาบันกษัตริย์ เป็นต้น ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ถูกนำด้วยความรู้สึก ที่ตีหน้อยก็คือหาเหตุผลมาอธิบาย การกระทำของคนที่ยังได้ ที่แท้คือไม่อธิบายอะไรเลย แสดงออกเพียงว่าดูจะเอาอย่างนี้แหละ ใครจะทำไม

(ง) หรือจะเป็นอย่างนี้ครับ ที่อุดมคติมาถูกเป๊ะเลย แต่เรื่องนี้แก้ได้ อาจจะยากสักหน่อยแต่ก็แก้ได้ และสมควรแก้ เป็นไปได้ไหมว่าคำสอนและหลักปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้อาจใช้เป็นแนวทางเพื่อแก้ปัญหา (พวกเราที่เป็นนิกายสาขาพระพุทธศาสนาสมควรคิดคอบเรื่องนี้ให้มาก)